

ڈاکٹر ظہیر حسن وٹو *

حافظ محمد حماد مشتاق **

ڈاکٹر شبنم اسحاق ***

لوک کہانیاں: رتہ تل دیاں کہانیاں

Abstract:

This study contends that folk stories emerge from and reflect actual practices, challenging anthropocentric and idealist interpretations. Folk stories are not stories about humans only. Rather than being human-centered and human-specific, these stories arise from the interactions of diverse beings, objects, and symbols that constitute the fabric of society. Crucially, folk stories underscore the entangled nature of sociality by emphasizing the agency of non-human actants, such as flutes, arrows, pitchers, and trees, alongside beings like horses, cows, buffaloes, and dogs. Together these shape and sustain stories and societies. Building on this perspective, this study further argues for the dynamic and non-fixed nature of culture and sociality.

Keywords: Punjabi Folklore, Culture, Myth, Literature, Society.

جان پکچھان:

ہوند تے ویب اک دوئے دے جمن ہار ہن تے کسے وی ویب دے وسدیکاں
 دیاں مڈھلیاں لوڑاں دے پورا ہون نال ہی وڈا سلیکھ پھٹنا شروع ہو جاندا ہے۔ تاریخی پکھوں
 لکھتی روپ توں پہلاں ایس سلیکھ دا گھر ازبانی ریت دی مجبری نال ٹردا ہے تے ساڈے موہرے
 لوک ادب آن کھوندا ہے۔ لوک ادب دے تن وڈے روپ ہن۔ لوک گاؤن، اکھان تے لوک
 کہانی۔ ایہناں تئاں سروپاں وچ ایہنوں دارہن سہن، ریتاں رواج، میل جول، انگ سنگ، واہ
 ورتن تے سوچن ڈھنگ اگھڑواں وکھالی دیندا ہے۔ ورھیاں دا انسانی تجربہ ایس ادب دا سوما
 ہے۔ زبانوں دے سیانے ایس گل نوں مندے ہن کہ علامت ویب چوں پھٹدی ہے تے کہانی
 وچ آوندی ہے۔ اگانہ کہانی پھیرنیاں علامتاں جمدی ہے۔ لوک ادب اوہناں کہانیاں راہیں
 سوچھ نوں اک لڑی وچ پروکے اگلیاں پیڑھیاں دی سرت بیہان بناؤندا ہے۔ لوک ادب دے
 ہو روپ جیویں کہ لوک گاؤن تے اکھان وی اک سوہنا جہان ہے پراتتھے ایس اچھی گل لوک
 کہانی تے کرسائیں۔

حیاتی دی ہوند دے مڈھلے گھریاں دے نشان تئاں ہن کروڑاں ورھے پرانے
 لہجے ہن۔ اوہ کون ہان؟ تے کیویں دے ہان؟ اہنتھر وپالوجی، آرکیالوجی تے ایہو جیہے
 دوجے علماں دے سوچوان ایہناں گھونجراں دا سر الہن نوں لگے پراک گل پکی ہے کہ انسان
 دی اک سبک فطرت نوں سمجھن تے اوس تے قابو پاؤن دی ہمیش رہی ہے۔ کسے وی نویں شے
 دے سکھ دکھ نے متھ نوں جمیا۔ اوس متھ دے پاتر ہی ایہناں کہانیاں دے ہیرو بنے۔ ویلے
 دے نال نال ”ترقی“ نے اوہناں پاتراں دے ماورائی روپ نوں تئاں بدل دتا پد کہانیاں وچ
 اوہ پاتر علامت دا روپ وٹا گئے۔ ایہ علامتاں پورے سماج دی سرت سیان دی جھلک ہوندیاں
 ہن۔ ہیرا وے لکھدے ہن:

“Metaphor is predictive because it is embedded in a
 rich system not private to any one man.”⁽¹⁾

رولاں ہاتھ کسے وی ویب دی متھ، جیہڑی کہ علامت بن کے سماج وچ ٹردی، نوں

ڈھیر گئی تے ساہ ست آلی آکھدے ہن۔ اوہناں دے آکھن موجب لفظ دے اصل معنے وسیب دی متھ راہیں ہی سمجھے جاسکدے ہن کیوں ہے:

”Myth is a language robbery“⁽²⁾

ایس آپ دے اک لیکھ وچ بولی دے متھاسی معنیاں تے لوک ادب وچ علامت دے روپ نوں پوتر تائیں اپڑن تے گل کیتی ہے۔ اوس لیکھ وچ لفظ گھوڑی کیویں جنورتوں عرت دی علامت بندی، دا بھرواں ویروا کیتا ہے۔ ایس اوس لیکھ راہیں ایہ سٹا کڈھیا ہا:

”جیویں لفظاں دی ورتوں پچھے دماغ وچ کوئی تصور ہوندا ہے ایویں ہی سماج وچ کیتے کماں پچھے وی اک تصور ہوندا ہے جیہڑا اوس وسیب وچ ہی سمجھیا جاسکدا۔ بولی دی ساخت ورگی ہی سماجی روایاں دی ساخت ہوندی ہے۔ بولی دی طرح ہی سماجی روایاں وچ signifier تے signified ہوندے ہن۔ ایس لئی کسے وی سماجی رویے نوں اوس سماج دی مادری بولی راہیں ای سمجھیا جاسکدا ہے۔ بولی اکا اک بندے دی گل دوئے تائیں اپڑاون ای نہیں ہوندی سگوں بولی پچھے اوس سماج دار ہن سہن، وسیب، تواریخ، فلسفہ، نفسیات سگوں سارے علم ہی ہوندے ہن۔ بولی لفظاں تے علامتاں راہیں بندی تے لفظ تے علامتاں اوس سماج دیاں متھاسی کہانیاں چوں پھٹدے ہن۔“⁽³⁾

پنجاب دی دھرتی اُتے وکھو وکھ قوماں دے ملن نال لیہناں متھاساں وچ رنگا رنگی ہوئی۔ ایس چاش وچ الہامی مذہباں نے وی رس گھولیا۔ قبیلیاں وچ باہروں آئی واہرنوں ڈکا لاون یاں کسے ریتل لجنوں سانہن کان کسے راٹھ دی نابری دی گل ٹری، پریت دیاں لڑیاں نے جتے نوں سیک دتا، پشوواں، پنجھیاں، رکھاں دریاواں، لکھاں تے کانیاں ایتھوں تائیں کہ سماج وچ نکی نکی شے یاں جیو جیہے جیوندے جاگدے پاتراں دیاں کہانیاں لوکائی وچ کلاسیک داروپ دھار ٹریاں۔ کسے دے چچ یاں کچج دا نیاں سماج نے آپ ہی کیتا تے ایہ لوک کہانیاں آون آلیاں پیڑھیاں کان راہ گراہ وچ لکیر بن کھلوتیاں۔

لوک کہانی: رہتل دی کہانی

کہانی داروپ جیہڑا اورھیال توں زبانی ریت راہیں ٹریا آؤنداہا، اوس دامڈھ ”پنج نتھڑ“ ہووے، ویدی ویلا یاں اوس توں وی پہلاں حیاتی دی پہلی ہوند، لوک ادب دا انگ سمجھیاں لوک کہانی دی ٹرم ہی ورتی جاندی ہے۔ کئی سوجھواناں ایس دا نکھیڑا کرن دے وی جتن کیتے جیویں متھ کتھا، دنت کتھا (Legend) پشو کہانی، پریت کہانی، دھرم کتھیاں پری کہانی ورگے ناں وریتجے۔ پرولیم باسکم (William Bascom) دے آکھن موجب ’نثری بیانیہ‘ ٹرم لوک کہانی نالوں ڈھکواں ہے کیوں جے فوک ٹیل (Folktale) انگریزی دی ٹرم دا ترجمہ لوک کہانی ہوندا ہے پر انگریزی وچ ایہ ٹرم پری کہانی (Marchen) کان ورتی جاندی ہے کیوں جے ولادی میر پروپ دیاں روسی پری کہانیاں دا انگریزی ترجمہ 1958ء وچ (Morphology Of The Folktale) دے ناں توں ہو یا ہے۔ سٹتھ تھامسن (Stith Thompson) دے آکھن موجب 1946ء تیکر فرانس، جرمنی، سویڈن تے روس وچ Folk Tale تے Fairy Tale لفظ سارے معنیاں وچ ورتیا جانا ہا۔ تھامسن آکھدا ہے کہ فرانسیسی Conte Populaire، جرمنی Marchen سویڈن دا Sage تے روسی Shazke اکوشے داناں نہیں۔ وںجارا بیدی ہوراں وی ’لوک کہانی‘ تے ’بات‘ نوں اک سچے وچ رکھیا تے اگانہہ دنت کتھاواں، متھ کتھاواں تے پری کہانیاں وچ وٹڈ دتا ہے۔

ایہناں سوجھواناں دے وچاراں راہیں کہانیاں دی وٹڈ موضوع آتے ہے ساگا، اکھر اصل وچ راٹھو چاری دیاں کہانیاں کان ہے تے مافوق الفطرت کرداراں کان Fairy Tale۔ ایسے طرح پشوواں، زکھاں، پنچھیاں، دھرمی، متھی تے راج دربار دیاں کہانیاں نوں ایس وٹڈ وچ رکھنا اوکھا ہو جانا ہے۔ پنجابی وچ لوک کہانی اکھر دے معنی وڈے پسا وچ لئے جاندے ہن تے ایس وٹڈ دی لوڑ تھاویں ایہناں نوں رہتل کہانیاں آکھنا ساڈی جاچے ڈھکواں رہی۔ کیوں جے کہانی دا موضوع یاں کردار جو وی ہووے اوس وچوں رہتل دے پاتر نہیں کڈھے جاسکدے۔ بھل اوس تھاویں ہوندی جدوں ایس پاتراں توں مراد انسانی پاتر لیندے ہاں۔ سماج کدی وی اکا انسانی نہیں ہوندے تے جنوراں دیاں کہانیاں وی کدی جنوراں نے آپ نہیں دسیاں ہوندیاں۔ حقیقت، رہتل بہتل نوں بیان تے علماں راہیں دیکھن، کہانیاں دی ایہ وٹڈیاں جتھے بندی

ایہناں پاتراں نوں دکھرا کر سکدے ہوتاں من لیا کہ ایہ سماج اکا انسانی ہے تے کہانیاں دی ونڈیاں جتھے بندی ہوسکدی ہے۔

اسیں اپنے لیکھ دے کھلا رویں ویروے کارن ڈاکٹر فیصل چچا ہوراں دیاں کھوجیاں کہانیاں چوں اک منگھ رکھنے ہاں۔ اوہناں دیاں کھوجیاں کہانیاں دا اک سیرا تاں نامعلوم تواریخ وچ پیا ہے تے دو آج وچ۔ بادشاہ، دیو، ڈائیناں، پریاں، گلاں کر دے رکھ، جنور تے پکھواں ورگے کئی پاترین جھہڑے انسان دے نال نال کہانی کر دے تے کہانی بندے جان دے ہن۔ ایہ ساریاں شیواں ایس جوت نال آپ جیوندیاں نیں تے انسان نوں جیون دیندیاں ہن۔ ایہناں پاتراں دی ٹور دے کھریاں وچوں سچ کوڑ دی اڑ پھس، نیاں تے انیاں دے تارے، لوبھ تے بے مٹی، رٹھو پینا تے پریت، سوانی دی نماتا تے بہادری، سیانف تے ریتی چالے، رنگ ڈھنگ، ریت رواج، مہتھ، بھرم، وہم، ان دیکھی دا دیکھن ہوند انہوند، وسیی بٹنرتے ہو رکھی پکھ جیہڑے ورھیاں توں حیاتی نال جڑے تے بدلے رہندے ہن لہجہ دے ہن۔ آج وی مائی ٹاہلی، بھاری بھوئیں دا پھیل، پھیل تے بابا رہندا ہے، ون، جنڈ تے بوہڑ ورگے رکھ اساڈے سماج وچ پوتر تادا کوئی نہ کوئی روپ رکھدے ہن۔ رکھاں پیٹھوں نروان ہونیاں رکھاں تے دھاگے بنھیاں آس دا لاون ہووے۔ ایہ رکھ کدھرے نہ کدھرے انسان دے سنگ وچ ہی دکھالی دیندے ہن تے رکھاں تے بار نال جڑیاں اک پورا جہان جنوراں دا ہے، جھہناں وچ ایہناں کہانیاں دے پاتر ہونس تے ہونسی، کال، شیر، آلو، توتا، ہرن، ناگ، گھوڑا، اٹھ، ستمنا، کبوتر، بکرا بولدے تے کہانی ٹور دے دکھالی دیندے ہن۔

جگ دیاں کئی دھرماں وچ رکھ پکھو تے جنور متھاسی ہن جھہناں نال یونانی، عبرانی، عربی، فارسی تے ہندی ریتاں بھریاں ہن۔ پنجابی سماج وچ کال سیانف، سنیہو تے پکروڑ ہون دی علامت ہے۔ توتا پریم دا، ہونس تے ہونسی ان ہوند توں ہوند تے مر ان ہوند تیکر دے علم توں جانو ہن۔ ناگ دیوتا ہے۔ گھوڑا تے کتا بندے دے مڈھلے سنگی، کبوتر سنیہو تے پریم دی علامت ہے۔ دیو، ڈائیناں، چڑیاں، پچھل پیریاں دے پاتر طاقت تے دکھ دے پاتر دکھالی دیندے تاں پریاں نیکی، حُسن تے جمالیاتی پکھ اگھیر دیاں ہن۔ بے گوہ کر نیے تاں ایہناں سارے پاتراں نوں اخیر بندہ اپنے قابو وچ لیاندا ہے۔ اوہ لوک کہانی چن تے تارہ وچ دیاں دا سردار

ہووے یاں ڈائین نال ویاہ۔ ایہناں وچوں کئی کہانیاں دے پاتر جوگی، صوفی سنت تے درویش وکھالی دیندے ہن۔ ایہناں پاتراں دا گھر اوی دھرتی دے روحانی فلسفے دے ویہڑھے جا پیندا ہے۔ پنجاب وچ مسیح توں پہلے دے سماج دی رہند کھوہند اج وی تھاؤں تھائیں وکھالی دیندی ہے۔ اسلامی صوفی دی سیانف پچکھے لنگھے ویلے دی ریت دی طاقت نشا بھر ہے۔ شاہ بہلول، کہانی وچ سترتن فقیر دا بلھے شاہ دے ’کمیہ جاناں میں کون دا فوک رنگ دی ہی جھلک ہے۔ اجو کے ویلے ایس ریت دی سیانف نوں جیس ویلے ایس عربی فارسی تے یونانی فلسفے دی عینک نال ویکھدے تاں اوویں دے ہی بھلیکھے پیندے جیویں لوک کہانیاں وچ پنجابی سماج نوں جدید اکھ تے علماں راہیں ویکھن نال پیندے ہن۔ ایہناں کہانیاں وچ پنجابی سماج دا سہاء تے اوس دے چتر ہن۔ مارکوسین دی سمجھ موجب کتھی سُنیر تے سماج دا اک سنگ ہوندا ہے پر ایہناں گلاں دے نال نال ویلے دا بدلن وی سمجھ وچ تھاں رکھدا ہے۔ اوہ آکھدے ہن:

“...your audience is reading out of much of the same sort of experiences as you yourself, and they are not.”⁽⁵⁾

اوس ویلے دے لوک کیویں دا سوچدے ہان تے کیویں رہندے ہان۔ عقیدے، بھرم، جادو تے ریتاں آساں نوں پرکھن کان نویں زاویے ادھورا نے رہ جاندے ہن۔ کہانی یاد رکھن آلا ذہن، سناون آلی جیہہ، سُنن آلی کن تے لکھن آلی ہتھ اج دے زمانے دے نیں۔ یاد رکھن آلی ذہن دیاں آپدیاں لوڑا تھوڑاں موجب پاتراں دے رنگ روپ تے انگ سنگ دے معنی بدل جاندے ہن۔ ایس گل داوی اثر پیندا کہ کتھی تے سُنیر کس سماج تے کس حیثیت نال سُن سنا رہے ہن۔ کمیہ کتھ کرن آلی دا پاتراں نال اوہ ہی سانگا ہو سکدا جو کہانی بناون آلی داہا۔۔۔۔؟

یاں لکھتی روپ نوں پڑھن آلی دا سانگا اوویں دا ہو سکدا ہے۔۔۔۔؟

ڈاکٹر فیصل جپا ہوریں تے کہانیاں دے کتھی چنھاں دی کدھی دے وسنک ہن۔ کہانی ”امیر بھروانا“ دا لینڈ سکیپ، قبیلے تے وسب وی چنھاں دی کدھی ہی ہے۔ لالی قبیلے دا اک پاتر ’بڈھا لالی‘ تے نوآنے قبیلے دا پاتر ’بگاسوآنا‘ کیاں گھوڑیاں سا جھیاں ہن۔ بگاسوآنے نے گھوڑی داء نال لے لئی تے لالی لین گئے تاں قتل ہو گئے۔ بڈھا لالی امیر بھروانے کول

گیا تاں اوس بکے نو آنے کولوں اوس دے پتر مار کے ویر لے لیا۔ بڈھے لالی دی دھی نال امیر بھروانے داساک ہو یا۔ کچھ دینہہ پچھوں اوہ سوانی امیر خان پٹھان نال ادھل گئی، عیس دا امیر بھروانے پیچھا کیتا تاں پٹھاناں بنھ کے کھوہ وچ چا سٹیا۔ بگا نو آنا شکار تے گیا تاں اوس ویری (مہر امیر بھروانا) نوں کھوہ وچوں کڈھ کے گھوڑا تلوار دے ٹوریا۔ بھروانہ کابل اپڑیا تے امیر خان دی دھی لے آیا۔ شریکے وچ مہر امیر بھروانے دے ویر تے شک دیاں گلاں ہو یاں تاں اوس مڑ کابل جا آپی سوانی نوں نپ لے آندا۔ امیر خان پٹھان پچھوں اپڑیا تاں سوانی تے امیر خان، مہر امیر بھروانے نوں بنھ کے پیچھا نہہ کابل مڑے۔ گھوڑے نے مہر امیر دیاں رسیاں کتیاں تاں اوس مڑ جا پٹھان نوں ماریا تے سوانی گھر لے آیا۔ اتھے اوس سوانی نوں بنھ دتا تے لالیاں تے آدے شریکے نوں سدیا تے سوانی دے مونہوں ساری گل سنوائی۔ بڈھے لالی دے پتر گل سنیاں غیرت کھادی تے بھین نوں بندوق دی گولی نال مار چھڈیا۔ مہر امیر بھروانے پٹھانی نال نکاح دی گل چھیڑی تاں اتھے بگا نو آنا اپنے پتراں دا ویر لین آ گیا۔ بکے نو آنے نوں پٹھانی لسی پیوائی تاں اوس اوہنوں ’چھوہر دھی آکھیا، عیس توں پٹھانی آکھیا، جوں ہن پیو بن کے نکاح کروا، ایس لچ توں بکے نو آنے ویر بھل کے نکاح کروایا تے عمید دیاں روٹیاں وی گھلد ا رہیا۔

ایہ کہانی تارھویں اٹھارھویں صدی دے بار دے ویسب دی کہانی ہے۔ مغلاں ویلے پنجاب دیاں باراں وچ سیاسی عدالتی سماج اج ورگا نہیں ہا۔ باراں اپنا جیون اپنیاں ریتاں موجب ہی جیوندیاں ہان۔ بھیڑ چنگ دانتارا بار دا سماج ہی کردا ہا۔ اجو کے ویلے دے ناری واد ورگے سوچ ڈھنگ اوس زرعی تے جانگی ویسب دا انگ ناہن۔ دھی بھین دا شرم بھرم ہا۔ بڈھے لالی دی کنڈ نیون دے حیا توں مہر امیر بھروانے بوہے بہائے دارشتہ ایس گلوں نہ لیا جوں ویسب لے دا مہر نیواں نہ دیکھے۔ کتنھی بیان دا ہے:

”بڈھے لالی جواب دتا، ”میں مصیبت دا ماریا لالیاں چھڈ دتا۔ ایس ویلے تیتھوں ودھ لگدا جی میرا ایس جہان تے کوئی نہیں۔ بے توں من جاویں تے ایہ دھی میں تینوں دینا۔“ مہر امیر آکھیا، ”بڈھیا، تیری گل اپنی تھاہری ٹھیک ہے۔ پر بے میں تیری دھی نال شادی کر لوں تے میری بندیائی نہیں راہندی، تے شریکے وچ میرا جیون کوڑ ہے۔ میلکھ آکھنا ہے جوں

ایسے کان بہایا ہو یا باسوں۔“ (6)

پٹھانی دے کابلوں لیاون بعدوں وی نکاح توڑی اوس نول ہتھ نہ لاون وی ایسے گل دا ہنگارا ہے۔ مہرا میر بھروانے دا بگے نساوانے دے ڈیرے جاویر لین دا آکھن ویلے دونہہ دھراں ولوں نہتے تے لے تے وار کرن دی مناہی وی زہتل ہی کردی ہے۔ بگے نساوانے دا کھوہ وچوں کڈھے ویری دی آؤ بھگت تے اوکھے ویلے دشمن دا سنگ نہھاون دا آہراوس ویلے دیاں ریتاں وچ راٹھا چاری ہا۔ کتھی کتھ کردا ہے:

” نساوانے مہرا میر نول آکھیا، ”بھروانیاں تیری میری دشمنی ہے، اوہ اپنی تھاہرے، ایہ عزت دی گل ہے، بے آکھیں تاں میں تیرے نال اپنے بندے لے کے آواں۔“ بھروانے آکھیا، ” نساوانیاں، تو میں میرے اُتے دینہہ چاڑھیا ہے۔ میں تیرے پتر کوہے ہاں۔ تو میں مینوں بچایا ہے۔“ (7)

زرعی سماج وچ سوانی دی تھاں کتھاں دا اتارا کردا موچھی مرد ہی ہا۔ سوانی دیاں ٹومباں وچ ’نتھ‘ ایس گل دی گواہی ہے۔ نتھ پاوان، نتھ مارنا، نتھ کھولن، سارے اکھر جنورتوں سوانی تائیں قابو وچ لیاون تے مالکی دے ہی ہن۔ ایسے طرح لوک گاوان وچ ’ٹھنٹی‘ مرد مالکی ورودھ نابری دے جتن دی ریت ہے۔ سٹھنی جانجیاں نول چھوہر آلے گھروں گاوان دے روپ وچ بھیڑا بولن اصل وچ رواجی ویاہ توں پہلاں واہر دی ست نال مال لٹن نال سوانیاں چکن بدلے بچوے اگوں ماڑے دا ہتھ پیر مارن ہا۔ ایس کہانی وچ وی سوانی داروپ اوس زرعی سماج دا شیشہ ہے۔ جتھے سوانی دی بے وفائی اوس زرعی سماج وچ ان بھاوندی ہا او تھے وسب وچ وسب وی گنہگارے ہاں جیس دے ہنگارے نال دل خورشید، جٹ تے بادشاہ، نور قمر، صاحب خاتوں تے ہور لوک کہانیاں بھریاں ہن۔

اوس ویلے پٹھاناں دے حملیاں اگوں ملتان، لہوریاں دلی دے وچکار وی وڈا جہان اپنا جیون جیوندا ہا۔ جہہناں کول وسپی ریت راہیں اپنے زور تے ہی واہر ڈکٹی یاں ویر لین ہوندا ہا۔ لہہناں آہراں وچ بار، رکھ، گھوڑا، ڈھال تلوار تے سنگ کنگ ہی دھرتی واسی دے رچھ ہوندا دے ہاں تے ایہ ہی سارے کہانی دے جیوندا جاگدے پاتر وی ہن۔ پرتگالیاں راہیں اکبر دے دربار تائیں بندوق آگئی ہاتے مغلاں دے زوال تائیں بار واسیاں دے پھر دے بندیاں کول

بندوقاں ہاں۔ ایسے کہانی وچ اوس ویلے بندوق پاتروی ایسے گلوں ہی ہے۔ بندیاں توں اڈ کہانی دے ویسی پاتر گھوڑا بے مہرا میر بھروانے دیاں رسیاں نہ کتر دا۔۔؟ پیٹڈے نوں پورا نہ کرواندا۔۔؟ تلوار ڈھال تے بندوق دے کم نہ ہوندے۔۔؟ شریکے دیاں بولیاں تے مہنے نہ ہوندے۔۔؟ سماج دیاں اغلاقی ریتاں نہ ہوندیاں تاں کہانی نہ بندی تے نہ ہی اُسر دی۔

ایہناں لوک کہانیاں دی بولی وی پاتر ہی ہے۔ طبھیاں دی وڈا اوس سماج وچ معاشی پکھ نالوں چوکھی وسباں نال جُڑی ہا پر جیہناں کہانیاں وچ بادشاہ تے وزیر ورگے اُتلے پاترین تاں اوہناں وچ اُبے وزیر، اُبے بے وقوف لڑکے، ورگے اکھر ورتیندے ہن۔ جیہڑے پنجابی وسب اتے تارھویں اٹھارھویں صدی دے سرکاری ایڈیم دی جھلک ہے۔ پر ایہناں پاتراں دارہن سہن تے جیوں پنجابی وسب دا ہی ہے۔

مکدی گل:

اساڈی جاچے پنجاب دیاں لوک کہانیاں پنجابی رہتل دیاں کہانیاں ہن۔ رہتل ایہناں کہانیاں نوں جمیا تے ایہناں کہانیاں نے رہتل اُساری ہے۔ روٹی، بندہ تے رہتل اکو وسب دیاں تن گٹھاں ہن۔ ایہناں چوں کسے اک انگ نوں چھیڑیے تاں پوری تکون ہلدی ہے۔ تند تدا نال بے لیرے دیاں تداں وکھریاں کرو تاں دھاگے رہ جانڈے لیرا نہیں۔ ”ترقی“ دے کلاوے تے نویں علماں دی لگی عینک آ لے سوجھوان سماج نوں اکا انسانی سماج سمجھدے ہویاں رہتل نوں مار دے یاں من مرضی دی رہتل اُسارن دے چاء وچ رتاں دے پھیر (Climate Change) دی گھمن گھیری وچ پھسدے جانڈے۔

ہن جیس توں نکلن اوکھا ہو جانا۔ ایہناں رہتلی کہانیاں وچ سارا سچ وی نہیں ہونداتے نہ سارا کوڑ پر ایہ ہوندیاں رہتل دا پر چھاواں ہی ہن۔ ایہ کہانیاں کجھ دسدیاں ہن تے کجھ لکالیندیاں ہن۔ ایہناں وچوں کہہنوں کناتے کیہ لہجدا ہے ایہ واہ پین آ لے دی سرت سیان تے مکدا ہے تے جیہڑا ایہناں دے پچھو کتر دی سونہہ لین دی بجائے اجوکی رہتل دی پوڑھی چڑھ کے جھا کدا ہے اوہنوں کجھ لہجن دی تھاویں اپنا آپ ہی دکھالی دیندا ہے۔ کیوں جے ہیرا دے دی آکھی موجب:

“...the relentless relationalities and knottings and connections, without ever having the illusion that you can finish it.” (8)

ایسے کارن ایہ لیکھ سدا ہے اج وچ رہندیاں ہویاں اج دیاں بیڑیاں توڑ ڈوگھی، وڈی
تے سیانف بھری ریت نال جڑن دا۔

References:

- * Assistant Prof. Dept of Punjabi, GC University Lahore
- ** Lecturer in Philosophy Govt Dyal Singh Graduate College Lahore
- *** Assistant Prof. Dept of Punjabi, GC University Lahore
- 1. Haraway, Donna J. "Crystals, Fabrics, and Fields: Metaphors of Organicism in Twentieth-Century Developmental Biology". (USA: Yale University Press, 1976) 76
- 2. Roland Barthes. "Mythologies". Edt. Annette Lavers. (New York: Farrar, Straus & Giroux, 1991) 109.
- 3. Zaheer Wattoo, Dr. "Ranna, bhoen te ghoriya: mithasi werwa" Parakh, vol.3, issue.1 (Lahore: LCWU, 2018) 77-86.
- 4. Latour, Bruno. "Where are the missing masses? The sociology of a few mundane artifact ." Shaping Technology/Building Society: Studies in Sociotechnical Change, edited by Wiebe E. Bijker and John Law (USA: MIT Press, 1992) 58.
- 5. Markussen, R, Olesen, F & Lykke, N. 2000. Cyborgs, coyotes and dogs. A kinship of feminist figurations. Interview med Donna Haraway. Kvinder, kon & forskning 2:6-15.
- 6. Faisal Jappa, Dr. "kath Khani". unpublished
- 7. Faisal Jappa, Dr.
- 8. Haraway, Donna J. "Nothing Comes Without Its World: Donna J. Haraway in Conversation with Thyrza Nichols Goodeve 20th Anniversary of Modest_Witness." Modest_Witness@Second_Millennium. FemaleMan_Meets_OncoMouse: Feminism and Technoscience. (New York: Routledge, 2018) xiii-xlvii.